

Sprawczość rzeczy (których już nie ma): pamięć o miastobójstwie w twórczości irackich i syryjskich artystów we Francji i Wielkiej Brytanii

Ostatnio szeroko dyskutuje się o przenikaniu się zjawisk artystycznych i polityki pamięci. Wynika to między innymi z faktu, że powiązania między działalnością artystyczną, polityką pamięci i aktywizmem politycznym w ostatnim czasie znacząco się zacieśniły, dając impuls nowym formom interwencji politycznych i kulturowych. Niewiele jednak uwagi poświęcono w tym kontekście trudnej spuściznie przemocy wobec miast i przymusowego przesiedlania – zagadnień coraz częściej podejmowanych w ramach współczesnych praktyk artystycznych. Dziwić to może zwłaszcza w sytuacji, gdy – w erze pozimnowojennej – przemoc wobec obszarów miejskich (nazywana także miastobójstwem) nierzadko determinuje warunki funkcjonowania regionów pogrążonych w wojnie. Projekt ten zwraca uwagę na te kwestie, przyglądając się, w jaki sposób przedstawiciele społeczności dotkniętych przemocą miastobójczą radzą sobie z tymi trudnymi doświadczeniami.

Celem projektu jest zbadanie strategii pamięciowych związanych z doświadczeniami miastobójstwa wyrażonych poprzez inicjatywy artystów syryjskich i irackich mieszkających i tworzących we Francji i Wielkiej Brytanii. Ponieważ strategie celowego niszczenia tkanki miejskiej znacząco kształtują relacje społeczno-polityczne i geograficzne w Iraku i Syrii, artyści coraz częściej podejmują zagadnienie znaczenia miejsca (i jego zniszczenia) dla procesów tworzących społeczność, wskazując na nowe formy dawania politycznego świadectwa tych trudnych, traumatyzujących wydarzeń. W takim kontekście miejsce nie może być jednak rozumiane wyłącznie w kategoriach czysto fizycznych. Należy raczej postrzegać je jako złożony splot symbolicznych i materialnych czynników i sił, których oddziaływanie sięgają daleko poza fizyczną przestrzeń danej lokalizacji. Podejmując taką tematykę, artyści dokonują także swoistego przewartościowania znaczenia „prawa do miasta” (koncepcji opracowanej przez Henri Lefebvre’a w 1968 r.) i możliwości jego egzekwowania w warunkach całkowitego wymazania lub znaczącej dewastacji tkanki miejskiej. Biorąc pod uwagę niestabilne powiązania między miejscami, prawami, obywatelstwem, przestrzenią miejską, społecznością i polityką pamięci, projekt ten oferuje nową perspektywę w badaniach poświęconych doświadczeniom przemocy politycznej, ze szczególnym uwzględnieniem przemocy wobec miast. Ponieważ sytuacja w Iraku i Syrii jest nadal niestabilna, konieczne jest projektowanie nowych strategii badawczych, aby lepiej zrozumieć te wrażliwe konteksty. Niniejszy projekt podejmuje taką próbę.

Projekt zakłada, że twórczość syryjskich i irackich artystów z Wielkiej Brytanii i Francji uwidacznia fakt, że ludzie doświadczają pamięci w sposób przestrzenny, często ściśle związany z miejscem. Badania te zatem ujawniają kluczową rolę miejsca w procesach budowania wspólnoty, niezależnie od tego, czy jest to miejsce rzeczywiste, czy wyobrażone. Opierając się na koncepcji sprawczości rzeczy (których już nie ma), niniejsze studium ujawnia złożone powiązania między programami politycznymi i szeroko rozumianą produkcją kulturową. Projekt proponuje transdyscyplinarne podejście łączące studia kulturowe i nauki polityczne. Zgodnie z obecnymi tendencjami studiów kulturowych nad polityką, które koncentrują się na wojnie jako praktyce i doświadczeniu, projekt ma na celu ukazanie, w jaki sposób doświadczenia związane z konfliktami w Iraku i Syrii są konceptualizowane i rozumiane w warunkach diasporycznych. Proponowane podejście polega na analizie zagadnień politycznych (dziedzictwa przemocy politycznej) poprzez strategie badawcze wywodzące się z kulturoznawczych badań sztuki i aktywizmu przy wykorzystaniu teorii i koncepcji wywodzących się z obszaru badań pamięci.

Pod względem metodologicznym projekt przyjmuje perspektywę nowomaterialistyczną, uznając materialno-semiotyczny charakter procesów destrukcji miast. Tym samym badania rozwiną refleksję na temat sposobów, w jakie ludzie stykają się z materią i są przez nią warunkowani społecznie i politycznie. Projekt także eksploruje zagadnienie sprawczości rzeczy oraz w jaki sposób sprawczość jest uwikłana w produkcję kulturową (taką jak na przykład praktyka artystyczna). Nowomaterialistyczne podejście do sztuki uznaje, że doświadczenie artystyczne polega na współistnieniu materii i znaczenia. Ujęcie to nie tylko rewaluuje materialny wymiar sztuki, ale także podkreśla jej generatywne właściwości. Takie rozumienie przyświeca badaniom procesu powstawania dzieł sztuki, związków procesów artystycznych i doświadczeń twórców, a także badaniom odbioru dzieł sztuki przez lokalną publiczność. Ten podwójny konceptualny zabieg związany z nowomaterialistyczną orientacją projektu, tj. sprawczość rzeczy, których już nie ma (utraconych domów, miast, wspólnot, przedmiotów) i podkreślenie sprawczości sztuki świadczy o innowacyjnym metodologicznym charakterze tych badań. Pod względem operacyjnym projekt wykorzystuje badania archiwalne, wywiady, (cyfrowe) etnografie, nowomaterialistyczną analizę sztuki i refleksyjną autoetnografię.